

ABDÜLVEHHAB BİN YUSUF İBN-İ AHMED EL-MARDANİ, *Kitabü'l-Müntehab fi't-Tıbb* (823/1420), inceleme ve metni yayına hazırlayan Ali Haydar Bayat, İstanbul 2005.

Kitap önsöz, giriş, yazar hakkında ve eser hakkında bilgi, yazarın diğer kitapları hakkında açıklamalar, Türk dili açısından söz konusu eser, *Kitab el-Müntehab fi't-Tıbb*'in değerlendirilmesi gibi kısımlardan oluşmaktadır. Eserde ayrıca, yani şeklindeki terimle verilen açıklamalarla terimlerin Türkçe karşılıkları, *Kitab el-Müntehab fi't-Tıbb*'in transkripsiyon metni, eserin sadeleştirilmiş metni ve metnin aslının tıpkıbasımı gibi kısımlarda bulunmaktadır.

Kitabın giriş kısmında XV. yüzyılda Osmanlılarda kaleme alınmış olan Türkçe tıp kitapları tanıtılmaktadır. Bunlar arasında Ahmedi'nin eserleri hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Daha sonra burada ele alınan *Kitab ül-Müntehab fi't-Tıbb*'in nüshaları ve yazarı Abdülvehhab bin Yusuf ibn-i Ahmed el-Mardani hakkında kısaca bilgi verilir. Bu bilgidен anlaşıldığına göre, eserin Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki yazma kütüphanelerinde 5 nüshası mevcut bulunmaktadır.

Yine giriş kısmında, yazarın diğer eserleri ele alınıp kısaca tanıtılır. Bunlar arasında XIII. yüzyılda Harezmi'de yaşamış olan meşhur astronom Çağmini'nin tıpla ilgili *Kanunçe-i Tıbb* eseri de vardır.

Kitabı yayına hazırlayan Ali Haydar Bayat, metni sadeleştirerek sunmadan önce, metnin hemen başında yer alan ve bütün hastalıkların açıklamalarının temelini oluşturan humoral teoriyi de açıklamış; böylece metnin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Ele alınan eser on makaleden meydana gelmiş olup, her makalede kendi içinde fasıllara ayrılmıştır. Eserin başında, yazar, genellikle benzerlerinde görüldüğü üzere, kim olduğunu basit birkaç cümle ile açıklamaktadır.

Eserin birinci makalesinde genel tıp bilgilerini içermektedir. Bu kısım teorik tıp açıklamaları olarak da adlandırılmıştır. Tıbbın sınırları, mizaç teorisi, genel olarak organların açıklanması gibi konularda bilgi verilmektedir.

Eserin ikinci makalesi vücut organlarının anatomik yapılarını ele alıp açıklamaktadır. Burada İbn Sina'da da görüldüğü üzere, ilkin basit organlar olarak adlandırılan kemikler, kaslar, sinirler ve damarlar konusunda bilgi verilmekte; daha sonra mürekkep organlar denen beyin, kalp ve akciğerler gibi, birden çok basit organdan oluşan organlar konusunda bilgi verilmektedir.

Eserin üçüncü makalesi, hastalık, sağlık, hastalık yapan sebepler, hıtlar açısından hastalık ve sağlıklı olmanın ne şekilde yorumlanması gerektiği anlatılmaktadır.

Eserin dördüncü makalesi hastalıkların teşhisinde kullanılacak olan nabız, idrar ve benzerlerinin özellikleri, ne gibi değişikliklerin ne gibi hastalıkların belirtisi olabileceği anlatılmaktadır. Örneğin nabızın özelliklerinin teşhis konusunda ne gibi ipuçları verdiği ve sağlıklı bir kişide ne gibi özellikleri taşıması gerektiği konusunda açıklamalar verilmektedir.

Eserin beşinci makalesi hıfzısıhha konusundadır; sağlıklı yaşam için yapılması gerekenler anlatılmaktadır. Örneğin, uyku, besin, vb. konusunda bilgi verilmektedir.

Eserin altıncı makalesi baş hastalıkları konusundadır. Bu kısımda 5 duyu ile ilgili hastalıklar hakkında da ayrıntılı açıklamalar verilmektedir.

Eserin yedinci makalesi göğüs ve karın hastalıkları ile ilgilidir. Burada ele alınan hastalıklar arasında mide, kalp, vb. hastalıkları da vardır.

Eserin sekizinci makalesi ürogenital hastalıklarla ilgilidir. Böbrek ve mesane gibi üriner sistem hastalıklarının yanı sıra, fitik ve bazı adale ağrıları da burada ele alınmaktadır.

Eserin dokuzuncu kısmı deri ve saç hastalıkları ile ilgilidir. Yine bazı deride etkin olan cüzzam, uyuz gibi bazı bulaşıcı hastalıklar da burada ele alınmaktadır. Ayrıca bazı şişler, kanser özelliği gösteren ırlar ve tümörler de bu kısımda anlatılmaktadır.

Eserin onuncu ve sonuncu makalesi, yiyecek ve içeceklerle ayrılmıştır. Et, yumurta gibi hayvansal besin maddelerinin yanı sıra besin olarak kullanılan otlar ve çeşitli yağlar ve şaraplar hakkında eserin bu kısmında bilgi bulmak mümkündür.

Eser genel olarak değerlendirildiğinde, diğer klasik tıp eserlerinden farklı olarak basit ve bileşik ilaçlara müstakil bir kısım ayrılmadığı belirlenir; ilaçlar, tedavinin bir parçası olarak düşünülmüş, dolayısıyla müstakil bir kısım onlara ayrılmamıştır. Bu bakımdan benzerlerinden ayrılmaktadır.

Bu eserin yayımlanması birkaç yönden önem taşımaktadır. Bunlardan birisi, eserin XV. yüzyıl tıp bilgisini bize tanıttığıdır. Böylece biz o dönem Osmanlı devletindeki tıp bilgisini, hangi hastalıkları ve nasıl ele alındığını, tedavileri ile ilgili mevcut bilgiyi öğrenebilmekteyiz.

Ayrıca, yine bu kitapta verilen açıklamalardan ele alınan eserin yazarının, o dönemde, kimlerden yararlandığını, hangi noktada kendinden önceki bilgiye sahip olup, ne derecede ona bağlı olarak hareket ettiği ve kendi deneyimlerini eserinde bize aktarıp aktarmadığı, dolayısıyla o dönem hekimlerinin ne derecede deney ve gözleme önem verdiğini öğrenmemiz mümkün olmaktadır.

Burada önemli olan bir başka noktada, dil yönüdür. Genellikle o dönemde bilimsel eserlerin Arapça kaleme alınmasına karşın, bu dönemde yaşayan hemen bütün hekimler tıp eserlerini Türkçe olarak yazmaktaydı. Ancak eserlerini Türkçe (Osmanlıca) olarak kaleme almışlardır ve bunun sebebini eserlerinin hemen başında açıklamak zorunluluğunu hissetmişlerdir. Onların hemen hepsinin de açıklamaları aynıdır; onlar eserlerinin herkes tarafından okunmasını istemektedirler, dolayısıyla da Türkçe (Osmanlıca) olarak yazmaktadırlar.

Bu kitapta, Ali Haydar Bayat, eserdeki Arapça ve Farsça terimlerle transkripsiyon ve Türkçe karşılıkları ile Arap alfabesine uygun bir dizin halinde vermiştir (16-19). Bu kısım özellikle bu tıp teknik terimleri içeren metinleri inceleyenler ve bu konuda dil çalışmaları yapanlar açısından yararlı bir indeks niteliğindedir.

Daha sonra, kitapta, eserin transkripsiyon metni verilmektedir (s.27-181). Bundan sonra ise, metne, daha çok dil çalışması açısından metin incelemesi yapanlarda görüldüğü şekliyle, gramatik dizin ve sözlük verilmekte ve hangi kelime metinde hangi sayfada geçiyor gösterilmektedir.

Metni hazırlayan böylece eseri inceleyen ve yayına hazırlayan Ali Haydar Bayat, sadeleştirilmiş metnin arkasına ilave etmiş olduğu sözlükle sadece kitabın sonuna ilave etmiş olduğu metni okuyunca, kişinin rahatça anlamasına katkıda bulunmamış, aynı zamanda, bu konuda çalışanlar için adeta bir el kitabı oluşturmuştur.

Sonuç olarak diyoruz ki, bu metnin bugünkü Türkçeye kazandırılması şüphesiz fevkalade yararlı olmuştur. Sadece konuyla çalışanlar için değil, Eski Türk Edebiyatı konusunda çalışanlara ve Türkçe sözlük çalışması yapanlar için, özellikle teknik terimler açısından bu kitap bir rehber niteliğindedir.

ESİN KÂHYA